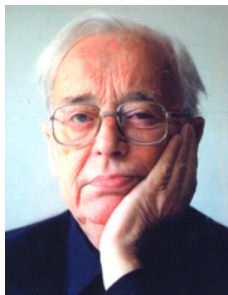

Det tænkelige

Af Johannes Sløk, professor, dr. theol.

Jeg taler her hverken som tilhænger eller modstander af noget som helst, jeg interesserer mig bare for argumenterne, skriver professor dr. theol. Johannes Sløk i Midtpunkt, hvori han tager fat i debatten om A-kraft.

Jeg har ikke det fjerneste forstand på energi. Lad det stå fast fra begyndelsen. Hverken på lavenergi eller højenergi, på A-kraft, vindmøller, naturgas, tankskibe eller kulminer. Men det fornøjer mig at være publikum til debatten, specielt som den foregår mellem folk, der heller ikke har forstand på den, specielt når den - debatten - bliver meget arrig og påstående. F.eks. for og imod indførelse af A-kraft.

Vi kan alle sammen konstatere, at der er en del journalister, dels omkring i dagspressen, dels og især ved Danmarks Radio, der er imod. Da de ikke har særlig forstand på A-kraft, udgår deres modstand nærmest af religiøse holdninger. Og ingen skal bebrejde dem, at de ikke har forstand på A-kraft - den forstand er forbeholdt en meget lille kreds af eksperter. - Man kan derimod bebrejde dem, at de ikke har forstand, for det i det mindste må man forlange af forkyndere for folket.

Har de da ikke forstand? Vist ikke! Vist ikke! Det fremgår af deres argumenter. Når man ikke har forstand på sagen, kan man forstandigvis kun argumentere ved hjælp af data, fakta, kendsgerninger, og aldrig, aldrig på basis af hypoteser. Dette sidste er alene forbeholdt dem, der har forstand på sagen. Ikke desto mindre er det, hvad disse mange usag-

kyndige gør. De argumenterer hypotetisk, ved hjælp af det tænkelige.

Således har de opfundet et begreb, der har hensat mig i dyb undren. De kalder det "den værst tænkelige ulykke". Den værst tænkelige. Hører et sådant begreb hjemme i nogen, seriøs videnskabelig debat? Er der overhovedet logisk mening i det? De kan jo blot prøve at give det abstrakte begreb et konkret indhold, erklære, at "den værst tænkelige ulykke" er den og den. Jeg vil i så fald påtage mig - ubeset og på forhånd - at tænke en, der er værre. Og en ulykke, der er værre end "den værst tænkelige", lader sig logisk set ikke tænke.

Det gælder overalt, hvor man sætter "tænkelig" sammen med et superlativ. Vi har f.eks. i geografien lært, at det højeste bjerg er Mount Everest. Vi har oven i købet lært, hvor højt det er, men den lærdom har jeg i mellemtiden glemt. Hvis vi derimod udkastede begrebet "det højest tænkelige bjerg", havde vi kastet os ud i absurditeter. "Det højest tænkelige bjerg" er utænkeligt, for jeg kan når som helst tænke mig et, der er en meter højere. Og det er dog en absurditet at kunne tænke et bjerg, der er højere end det højest tænkelige.

Det snurrige resultat er, at "det højest tænkelige bjerg" overhovedet ikke er noget

bjerg, thi i så fald kan man altid tænke det højere. Ganske som “størst tænkelige tal” ikke er noget tal, for var det det, kunne man altid lægge én til. “Den værst tænkelige ulykke” er derfor ikke selv nogen ulykke; den er et abstrakt begreb uden indhold. Man kan selv gøre en prøve på det ved at overføre begrebet til et område, som vi alle sammen ved noget mere om. Lad os tænke os lufthavnen i Kastrup. I en lufthavn kan der jo ske mange slags ulykker; der sker faktisk af og til nogle. Hvad - kunne man nu spørge - er den værst tænkelige ulykke i forbindelse med Kastrup lufthavn? Altså en ulykke, hvor det var logisk umuligt at *tænke* en, der var værre.

Jeg skal ikke foreslå noget svar. Jeg går ud fra, at enhver kan indse, at selve begrebet er en absurditet, og at ethvert svar derfor bliver komisk; som f.eks. det svar, vi ved en munter sammenkomst for nogen tid siden fandt frem til: den værst tænkelige ulykke var, hvis seks jumbo-jets under indflyvning til lufthavnen stødte sammen over Amalienborg slotsplads på dronningens fødselsdag, netop mens vagtparaden trak op. Det må vedføjles, at forslagsstilleren er meget royalistisk.

“Den værst tænkelige ulykke” er et begreb, der kun kan bruges i vilde hypoteser, og som det med garanti vil være umuligt at give et konkret indhold. Ikke desto mindre opererer man med det, som om det var et logisk set acceptabelt begreb om noget faktisk forekommende. Den slags vil altid gøre en diskussion højtrøstet - og underholdende for en tilhører.

Formentlig har man selv en anelse om, at der er noget fordækt ved begrebet, og hører man rigtigt til på holdet, leder man derfor efter noget, der ikke er et begreb, men et faktum. For alle modstandere kom derfor begivenheden på Tre-Mile-øen som en gave, sendt fra himlen. Der kan man selv se, det kan faktisk ske, det er dødsens-farligt, “den værst tænkelige ulykke”, den store katastrofe - kunne være indtruffet.

Jeg må igen understrege, at jeg her hverken taler som modstander eller tilhænger af noget som helst; jeg interesserer mig bare for argumenterne. Og dette argument er guld værd. Som ikke-sagkyndig kan man kun argumentere med data, fakta, kendsgerninger,

og den uomstødelige kendsgerning er, at “den værst tænkelige ulykke” ikke indtraf, at der ikke indtraf nogen ulykke overhovedet. Man kan kun få det til at blive noget i retning af ulykke ved hjælp af en hypotese. Man må sige: “Hvis det og det var sket, så ville det og det - skrækkelige - være sket”. En hypotese. For rent faktisk skete det ikke.

Der er grund til her at bemærke, at hypoteser skal man omgås med varsomhed. De kan være et uundværligt redskab i forsknings tjeneste, men de kan også - rent indholdsmæssigt - være det rene tøjeri. Jeg kan f.eks. opstille den hypotese, at begivenhederne efter 1848 fik Kierkegaard til at skifte standpunkt. Grunden til hypotesen kan være det faktum, at han det sidste år af sit liv, 1855, kastede sig ud i et vildt angreb på kirken og øvrigheden. Men når hypotesen er udkastet, må jeg gå til kendsgerningerne, hans dagbogsoptegnelser i de mellemliggende år og ved en analyse prøve, om hypotesen kan bekræftes. Hypoteser kan ingen forskning undvære. Men opgaven er at efterprøve dem på det faktiske.

Man kan imidlertid også kaste sig ud i en ganske anden slags hypoteser. Ingen kan f.eks. forbyde mig at sige: “Hvis Tivoli åbner 1. maj, så er Rolls Royce det dyreste bilmærke i verden”. Begge sætninger er jo rigtige, altså er hypotesen også rigtig, men den bringer unægtelig ingen information om forholdet mellem Tivoli og Rolls Royce. Der er ingen grænser for, hvilke sætninger jeg kan indsætte i en hypotese, men der er forskel på, hvad brug jeg kan gøre af den. Og for at vende tilbage til emnet: Den hypotese, modstanderne med alvorlige miner fremfører, forbliver en hypotese, eftersom der ikke er bare den ringeste kendsgerning at bekræfte den ved.

I grunden kunne man argumentere stik modsat. Man kunne sige, at skønt der skete den og den fejl og blev begået det og det og det menneskelige misgreb, så indtraf der alligevel ikke nogen ulykke. I en sådan argumentation henholder man sig til de rent faktiske kendsgerninger, og man undlader at opstille nogen hypotese. Det ville først være tilfældet, hvis man sagde: “Hvis det og det sker, så sker der alligevel ingen ulykke” - og så havde man været lige så dum som modstanderne.

Jeg har en mistanke. Den er ikke særlig pæn, men svær at komme bort fra. Jeg har en mistanke om, at modstanderne egentlig er lumsk kede af, at der ikke faktisk skete en ulykke, en katastrofe, en rigtig fed en. For så havde kendsgerningerne givet dem ret. Så kunne de have henvist til fakta. Så havde de ikke behøvet at argumentere ved hjælp af hypoteser.

Imidlertid kan de også argumentere på anden vis. Den er der ligefrem gået mode i, og jeg bliver næsten nødt til at opholde mig ved nogle af journalisterne ved Danmarks Radio. De har efterhånden anlagt sig en metode, som de vist selv kalder "at gå tæt på", men som nærmest må betegnes som et forsøg på "at få skovlen under" den person, de interviewer, og hvis synspunkter de ikke kan lide. Det fører til episoder, der enten er pinlige eller - hvis den interviewede kan kunsten - er ustyrligt morsomme.

Den morsomste, der ganske vist ikke har noget med emnet at gøre, men som alligevel bør mindes, var Ole Sippels og Lasse Budtzs forsøg på at hyle Moshe Dayan ud af det. Den gik naturligvis ikke. Dayan er skåret ud i et større format end de to bedrevidende journalister. Han spiddede dem hver gang, og da han til sidste med giftig ironi spurgte vor Lasse, om han ønskede at stille et spørgsmål, eller han hellere ville holde en tale, fik han dem begge hensat i tvær tavshed.

Men det er jo ikke alle, der hedder Dayan, og den journalistiske behandling af dem, der er de virkelige eksperter, hvad A-kraft angår, er et bedrøveligt udtryk for vort debat-niveau. Der er mange eksempler, men Erik Oves optræden over for professor Ølgaard er nær ved at bære prisen. Den burde analyseres i enkeltheder, men det er man naturligvis ikke i stand til på basis af hukommelsen alene. Jeg må nøjes med at fremhæve den type argument, der altså også kan bruges. Det lyder sådan: "Hvor mange mennesker skal slå ihjel, før man forbyder A-kraft"?

Spørgsmålet er tom retorik, for ikke at sige ren svindel. Det spørger efter et tal - 10, 100 eller 1000. Men i realiteten spørger det slet ikke om noget som helst. Det skal derimod forestille at være et knusende argument, og naturligvis i den sædvanlige hypotetiske stil.

"Hvis der dør 10 mennesker, så ..." eller "Hvis der dør 100, så ..." - uagtet ingen på denne jord ønsker, at der skal dø nogen overhovedet. Spørgsmålet giver sig ud for at være et spørgsmål, men ethvert svar på det vil være åbenlyst absurd. Derfor må man tie stille.

Hvis man da ikke vil tage det op i principiel stil og knytte til ved et andet forhold. Hvert år bliver ca. 1000 mennesker dræbt og flere tusinde invalideret i trafikken, og man kunne da spørge Erik Ove: "Hvor mange mennesker skal der dræbes og invalideres, før man forbyder al biltrafik"? Hvad ville den dybtstående journalist svare på det spørgsmål? Og der var jo ikke den ting, man ikke kunne fortsætte med: togtrafikken, luftfarten, elektriciteten, værftsindustrien osv. i det grænseløse.

Den hårde, uomgængelige kendsgerning er, at mennesker ikke kan leve med hinanden i et samfund uden stadigvæk at slå hinanden ihjel. Det er ikke engang tænkeligt, at man skulle kunne det. Man kan ikke ved hjælp nogen hypotese eller noget retorisk spørgsmål argumentere sig ud af det. Det er endnu værre: man må i et samfund som vort i nogen grad vælge, hvem man vil slå ihjel. Eller lade dø.

Lad mig blot henvise til lægevidenskaben og dens praksis. Man må nødvendigvis prioritere, som det hedder nu til dags, lægge vægt på ét og lade andet ligge - og det vil jo sige, at man bestemmer, at de, der lider af dette andet, skal dø. Man bestemmer det på forhånd, og man gør det netop i et velfærdssamfund.

Og nu energien. Vi kan vælge, hvad energi vi vil. Med det valg har vi samtidig valgt, hvem der skal dø. Eller for at bruge argumentationsmodellen én gang til: "Hvor mange kulminearbejdere skal dø, før man forbyder kulbrydning"? Eller: "Hvor megen svovlforurening og kræftdødsfald og drab på fisk vil man tillade, før man forbyder olie-kraftværker"?

Ja, det er altså ikke mig, der spørger sådan. Jeg efteraber bare de andre - i det sprøde håb, at de for fremtiden vil argumentere mere rationelt og på basis ikke af hypoteser, men kendsgerninger.

Eller de vil måske mene, at den "bedst tænkelige" energifrembringelse vil komme fra 10.000 vindmøller.

De vil pynte svært i det danske landskab.